

VOJENSKO-POLITICKÉ ASPEKTY POBYTU AMERICKEJ ARMÁDY V ČSR V ROKU 1945

SLAVOMÍR MICHÁLEK

MICHÁLEK, S.: Military and Political Aspects of American Army Activity in Czechoslovak Republic in 1945. *Vojenská história*, 5, 4, 2001, pp.54 – 61, Bratislava.

The study deals with one of the most sensitive military and political issues of proximate development in Czechoslovakia after the World War II.

In the first part the author refers to diplomatic negotiations and standpoints of the Great Britain and the USA that they had at the end of the war and that influenced their argumentation in favour of military allied operation in the territory of Czechoslovakia or against it. In the next part of the study the author describes particular post-war negotiations of Czechoslovak, American and Soviet officials and presents their attitudes. He emphasises the American attitude (supported also by Czechoslovakia) concerning the departure of the American Army from Czechoslovak territory and namely that it is necessary to reach simultaneous departure of both armies, Soviet and American. The third part of the study describing the issues of financial settlement between CSR and USA for damages caused by the American Army stay in Czechoslovakia, is very important too. The author depicts bilateral negotiations, the amount and way of compensation. He leans on his own archive research.

Military History. Czechoslovakia. World War II. American Army in CSR in 1945.

Politické podmienky v Československu sa roku 1945 odlišovali od situácie v ostatných štátoch strednej a juhovýchodnej Európy. Československá londýnska exilová vláda pod Benešovým vedením sa úspešne vyhýbala konfliktom s ktoroukoľvek z troch hlavných spojeneckých veľmocí. Kabinet vytvorený v Košiciach, potom následne v Prahe po jej oslobodení, zahŕňal reprezentácie všetkých povolených politických strán v krajine. Charakteristický pre Československo bol tiež fakt, že na jeho oslobodení participovala aj americká armáda. V máji 1945 okupovala časť územia Čiech ležiaceho za líniou západne od Karlových Varov, Plzne a Českých Budějovic na juh až k rakúskym hraniciam.

Vstup amerických ozbrojených síl na československé územie a ich bojová činnosť v apríli 1945 súvisela s plnením hlavného cieľa 3. armády. Išlo o rýchly postup a obsadenie amerického okupačného pásma v západnom a južnom Nemecku a Rakúsku. Prvé jednotky vstúpili na československé územie koncom druhej aprílovej dekády 1945. Na začiatku mája 1945 dostali pokyn postúpiť do vnútra Československa, ktorého západnú polovicu držalo v rukách nemecké vojenské zoskupenie pod vedením maršala Schörnera. Slovensko a časť Moravy v tom čase už boli oslobodené Červenou armádou. Generál Dwight D. Eisenhower, ktorý stál na čele velenia Spojeneckých expedičných síl v Európe predpokladal, že americká armáda by mala postúpiť v ČSR na líniu Karlove Vary – Plzeň – České Budějovice.¹

Oslobodenie Československa však nebol len čisto vojenský problém. Zahŕňalo v sebe aj politický a diplomatický rozmer a rovnako bolo predmetom úvah aj koncepcií medzi Spojencami na oboch stranách. Značné úsilie a aktivitu v tomto smere vyvíjala najmä britská politika, pričom dôraz kládla na to, aby americké vojská postúpili čo najhlbšie do československého vnútrozemia. Briti naliehali, aby západné spojenecké jednotky obsadili Berlín,

¹PETRUF, P.: K pobytu amerických vojsk v Československu roku 1945. In: *HČ* 1990/5, s. 651.

Prahu i Viedeň skôr, než tam dorazí Červená armáda.² Minister zahraničných vecí Anthony Eden s týmto názorom oboznámil amerického veľvyslanca v Londýne Johna G. Winanta 13. apríla 1945 a zdôraznil, že by to mohlo byť z hľadiska budúceho vývoja veľkou politickou výhodou. Minister Eden v rozhovore pripustil možné problémy, tie však nemali prevýšiť výhody vyplývajúce z takéhoto postupu. O jeho aktivite informoval veľvyslanec Winant Štátny department 22. apríla.³ Štátneho tajomníka amerického ministerstva zahraničných vecí Edwarda R. Stettiniusa o svojom postoji Eden osobne koncom apríla na konferencii OSN v San Franciscu. Odovzdal mu tajné memorandum obsahujúce údaje, podľa ktorých štátny podtajomník zahraničných vecí Veľkej Británie Sir Alexander Cadogan informoval listom veľvyslanca Winanta o veľkých politických výhodách v prípade postupu amerických síl hlbšie do Československa a oslobodenia Prahy. Tvrdil, že: „*v našom, (t. j. britskom) pohľade oslobodenie Prahy a čo možno najväčšieho územia západného Československa americkou armádou by mohlo pozitívne vplyvať na povojnové Československo i na okolité krajiny. Na strane druhej, ak západní Spojenci nezohrajú podstatnú úlohu v oslobodení Československa, potom môže ísť táto krajina cestou Južoslávie.*“⁴ K obsahu memoranda sa vyjadril 28. apríla 1945 úradujúci štátny tajomník Joseph Grew (pred vojnou veľvyslanec USA v Japonsku). Osobne sa s ním z politického hľadiska stotožnil a navrhol prerokovať celú záležitosť a jej vojensko-politické aspekty s Hlavným velením amerických ozbrojených síl v Európe.⁵

Okrem spomenutých aktivít Cadogana a Edena zaujal stanovisko i premiér Winston Churchill. V osobnom posolstve prezidentovi Harrymu Trumanovi 30. apríla 1945 prakticky zopakoval argumenty predchádzajúcich dvoch, pričom samotný text formuloval dôraznejšie a kategorickejšie. Vyjadril tiež nádej, že Truman Britmi navrhnutý postoj schváli.⁶ Prvoradý význam v postupe amerických síl dovnútra Československa však mali politické zámery, ktorými sa Eisenhower a jeho štáb riadili. Vo všeobecnej informácii z 21. apríla oboznámil náčelníka generálneho štábu Červenej armády generála Antonova o predpokladanom americkom postupe a navrhol čiaru stretnutia svojich vojsk so sovietskymi na Labe a Mulde. Československo tu vôbec nespomínal.⁷ V novej podrobnej informácii z 30. apríla potvrdil čiaru stretnutia na Labe a Mulde a navrhol postup spojeneckých vojsk spočiatku na československo-nemeckej hranici z roku 1937 v Krušných horách a v Českom lese. Neskôr, ak by to bolo možné, mienil postúpiť na čiaru Karlove Vary – Plzeň – České Budějovice. Sovietske velenie s týmto návrhom súhlasilo.⁸ Prezident Truman postup Eisenhowera schválil a vyjadril to i v odpovedi na Churchillovo posolstvo dňa 1. mája 1945.⁹ Nasledujúci deň sa do diskusie okolo postupu amerických ozbrojených síl zapojil aj politický poradca Robert D. Murphy, ktorý Trumanov postup schvaľoval. Pripomínal tiež britské úsilie, aby americké vojská postúpili čo najviac do československého vnútrozemia.¹⁰ Dňa 4. mája sa Eisenhower obrátil na Antonova s novým listom oznamujúc mu americkú pripravenosť začať útok v Československu až na líniu Karlove Vary – Plzeň – České Budějovice. Neskôr, ak by to situácia dovolila, predpokladal postupovať k Vltave a Labe. Chcel očistiť ľavý breh týchto riek. Antonov s týmito novými americkými zámermi vyjadril nespokojnosť a vyjadril nádej, že USA budú ochotné sovietskemu postupu vyhovieť.¹¹

²Tamže, s. 657.

³Papers relating to the Foreign Relations of the United States /FRUS/, 1945, vol. IV., s. 442.

⁴Tamže, s. 445.

⁵Tamže.

⁶Tamže, s. 446.

⁷PETRUF, P.: c. št., s. 659.

⁸Tamže.

⁹Tamže, s. 560.

¹⁰Tamže.

¹¹FRUS, 1945, vol. IV., s. 447 – 448.

Postup amerických vojsk na líniu Karlove Vary – Plzeň – České Budějovice bol výsledkom výmeny informácií a dohody medzi Antonovom a Eisenhowerom. Vojenská situácia si na konci prvého májového týždňa nevyžadovala postup amerických armád za stanovenú líniu. Červená armáda začala pražskú operáciu, ktorou si zaistila oslobodenie rozhodujúcej väčšiny územia Čiech, Moravy a časti Rakúska. Eisenhower súhlasil so zastavením amerických jednotiek na línii Karlove Vary – Plzeň – České Budějovice s podmienkou, že ČA poskytne okamžitú pomoc Prahe, ktorá 5. mája povstala proti Nemcom.¹²

Už spomínanú Edenovu iniciatívu z apríla 1945 týkajúcu sa postupu amerických vojsk v Československu podporoval na začiatku mája i americký Štátny department. V memorande z 5. mája adresovanom Trumanovi žiadal úradujúci štátny tajomník J. Grew, aby Prahu oslobodili americké vojská. Podľa Grewa by tak USA úspešne čelili väčšine politických problémov so ZSSR ohľadne Rakúska a Československa, resp. by to pozitívne ovplyvnilo americkú rovnováhu so ZSSR v týchto krajinách.¹³ Harry Truman neskôr vo svojich pamätiach pripustil, že hoci bolo žiaduce obsadiť veľké mestá, ako Berlín, Prahu, Viedeň, museli USA uvažovať o tom, že po porážke Nemecka zostávalo v hre ešte Japonsko a americké vojenské sily mali byť čo najskôr premiestnené do Pacifiku.¹⁴ Týmto chcel naznačiť, že nie politické, ale vojenské podmienky determinovali pozíciu amerických ozbrojených síl v ČSR v čase nemeckej kapitulácie.

Podriadenie politických podmienok vojenským však neznamenalo, že po následnej nemeckej porážke sa existencia amerických síl v Československu ignorovala. V memorande Trumanovi 14. mája Grew opäť navrhoval, pripomínajúc politické úvahy obsiahnuté v memorande z 5. mája, pevné udržanie línie dosiahnutej v Československu vrátane mesta Plzeň.¹⁵ V tom čase pripravil Štátny department štúdiu, v ktorej vyjadril i svoj osobný názor na sovietsky postoj, úmysly a ciele. Podľa neho Rusko Američanom v Poľsku, Rumunsku, Bulharsku, Rakúsku, ČSR a Juhoslávii ukázalo, ako si predstavuje svetový poriadok a o čo usiluje. Predpokladal nárast ruskej sily so stupňovaním jej kontroly, krok za krokom naprieč Európou. Pripustil možnosť novej vojny v krátkom čase, a preto navrhol upevniť americké vzťahy so slobodným svetom.¹⁶ S udržaním pozícií, ako Grew navrhoval, Truman súhlasil a inštruoval ministerstvo vojny odložiť odchod amerických ozbrojených síl z Československa.¹⁷

Po skončení vojenských operácií v Európe správy z ČSR naznačovali, že sa okupácia krajiny sovietskymi a americkými vojskami zdala jedinou hlavnou vonkajšou prekážkou vytvorenia nezávislého demokratického československého štátu, jeho rekonštrukcie a brzdila prípravu slobodných volieb. Prezident Edvard Beneš informoval americkú politickú reprezentáciu v ČSR (chargé d'affaires Klieforth), že dúfa z uvedených dôvodov v simultánny odchod sovietskych i amerických ozbrojených síl.¹⁸ Kontaktoval sa tiež so sovietskym vojenským vedením v Prahe. Potvrďovala to správa Williama J. Donovana – riaditeľa Úradu strategických služieb (Office of Strategic Services) vo Washingtone dňa 16. júna 1945 pre Štátny department. Získal ju od zástupcov OSS v Londýne. Podľa nej Beneš v týždni od 3. júna 1945 rokoval s maršalom Konevom a informoval sa, kedy Sovieti plánujú uskutočniť odchod svojich vojsk z Československa. Konev mu odpovedal otázkou, kedy odídu z Prahy Američania.¹⁹

Ako postupovala v tomto probléme československá vláda? Dňa 21. júna sa prostredníctvom úradujúceho ministra zahraničných vecí Jana Stránskeho obrátila na Klieforthu a žiadala vyriešenie uvedenej otázky. V nóte č. 227/45 sa oznamovalo, že československá vláda už zača-

¹²PETRUF, P.: c.št., s. 661 – 662.

¹³FRUS, 1945, vol. IV., s. 449.

¹⁴TRUMAN, H.: Memoirs. vol. I., New York 1956, s. 217.

¹⁵FRUS, 1945, vol. IV., s. 449.

¹⁶GREW, J. C.: Turbulent Era, A diplomatic Record of Forty Years 1904 – 1945, vol. 2., Boston 1947, s. 1446.

¹⁷DAVIS, L. E.: The Cold War Begins. Princeton 1974, s. 362.

¹⁸FRUS, 1945. vol. IV., s. 455 – 457.

¹⁹National Archives and Records /NAR/, Washington D.C., Rg 59, No 860 F.01/6 – 1645.

la rokovania aj s vládou ZSSR a s hlavným veliteľstvom sovietskych vojsk v Prahe. Dohodli sa, že sovietske ozbrojené sily, pokiaľ dočasne zotrývajú na československom území, budú podliehať ústrednému veleniu maršala Koneva. Okrem toho správa v miestach lokalizácie sovietskych vojsk bude v rukách československých orgánov. Hranice v týchto oblastiach budú, ako to vyžadovala suverenita štátu, obsadené výlučne československými vojskami. Československá vláda v nóte ďalej vyjadrila úmysel ihneď po uzavretí dohody s USA, pristúpiť k prerokovaniu dátumu a okolností, za ktorých opustia československé územie aj sovietske vojská.²⁰ Československá vláda uvedené memorandum oznámila Klieforthovi 21. júna. Podľa materiálov AÚV KSČ v Prahe však bolo vypracované už 8. júna.²¹ Kópiu memoranda zaslal americký chargé d' affaires Štátnemu departmentu 23. júna. Nasledujúci deň v komentári na uvedený československý materiál, informoval Washington podrobne o rozhovore britského veľvyslanca s Edvardom Benešom, podľa ktorého československý prezident pripustil, že československá nóta by sa mohla pokladať za žiadosť o stiahnutie amerických vojsk z ČSR. Zároveň však jasne naznačil, že dúfa v „správnu odpoveď“ Washingtonu, t. j. že stiahnu vojská simultánne so sovietskymi.²²

Štátny tajomník James F. Byrnes reagoval na toto stanovisko československého prezidenta 6. júla 1945 (nóta bola vypracovaná už 23. júna a tvorila súčasť dokumentov vypracovaných pre prezidenta Trumana na konferenciu v Postupime) vyhlásením, v ktorom vyjadril záujem vlády USA o demokratický vývoj v Československu. Zároveň však ľutoval, že prítomnosť dvoch armád prekáža ekonomickej obnove. USA sa tešia na deň, keď pomoc spojeneckých armád nebude potrebná a keď by obe armády mohli odísť.²³ Pre nezávislosť ČSR zdôraznil potrebu stiahnuť sily simultánne, v opačnom prípade by sa mohlo Československo ocitnúť pod jasnou kontrolou niektorej spojeneckej mocnosti. Klieforth odovzdal nótu na československom ministerstve zahraničných vecí 9. júla 1945. Podobný názor vyjadril v polovici júna 1945 i generál Eisenhower. Oznamoval ministerstvu vojny, že ak má byť udržaná nezávislosť Československa, potom sa zdá nežiaduce ponechať Rusko ako jedinú okupačnú mocnosť. Okrem toho, pokračoval Eisenhower, by mohol americký odchod prekaziť československé snahy zaistiť skorý ruský odchod. Dňa 4. júla súhlasil so simultánnym odchodom i americký Zbor náčelníkov štábov.²⁴

Politika Štátneho departmentu v súvislosti s udržiavaním amerických vojsk v ČSR získala podporu i na ministerstve vojny. Zástupca ministra John J. McCloy v správe adresovanej Freemanovi H. Mathewsovi, riaditeľovi Úradu európskych záležitostí na Štátnom departmente, potvrdil súhlas s nóťou č. 7358/5/1945 (t. j. Byrnesovou odpoveďou zo 6. júla) takto: „*Ak je pokračujúca prítomnosť amerických síl v Československu primárne predmetnou záležitosťou politického charakteru, ministerstvo vojny nemá námietky k textu navrhovanej odpovede.*“²⁵

V deň Byrnesovej odpovede poslal chargé d' affaires Klieforth ďalšiu správu Štátnemu departmentu. Uvádza v nej, že jednostranný odchod amerických síl z ČSR by bol vážnou a ťažko napravitel'nou chybou. „*Bolo mi prezidentom Benešom dôverne oznámené*“, pokračoval v správe Klieforth, „*že tento postup mu nútili vrchní úradníci ministerstva zahraničných vecí, členovia vlády a premiér Fierlinger a malá, ale vplyvná skupina „východných“ komunistov vedená podpredsedom vlády K. Gottwaldom.*“²⁶ Štátny department reagoval okamžite. V tajnej informácii Grew schválil Klieforthove návrhy, zdôraznil podporu simultánneho odchodu

²⁰Tamže, No 860F.01/6 – 2345, alebo Jan Papanek Diplomatic Papers, Library of Congress, MD, No 55.

²¹Archív ÚV KSČ, Státní ústřední archiv (AÚV KSČ, SUA), Praha, f. 100/24, č. kr. 102, a. j. 1157/1.

²²FRUS, 1945, vol. IV., s. 464, alebo PETRUF, P.: c. št., s. 668.

²³FRUS, 1945, vol. IV., s. 472.

²⁴POGUE, F.C.: United States Army in World War II., the European Theater of Operations, the Supreme Command. Washington D.C. 1954, s. 507.

²⁵NAR, Rg 59, No. 860F.01/7 – 545.

²⁶Tamže.

i zo strany ministerstva vojny, ako aj to, aby americké ozbrojené sily naďalej ostali na československom území.²⁷ Na Klieforthovu správu reagoval aj americký veľvyslanec v ZSSR Averell Harriman. Dňa 11. júla 1945 oznamoval Byrnesovi, že úplný odchod amerických síl by mohol mať nepriaznivý dopad na americko-sovietske vzťahy. „*Rusi sú extrémne citliví na úvahy o prestíži*“, pokračoval Averell Harriman, a takýto krok na americkej strane by mohla Moskva interpretovať ako „*prejav slabosti alebo ako váhanie vo vzťahu k ich (t. j. sovietskemu) postoj*“.²⁸

Koncom augusta 1945 sa problém odsunu amerických vojsk z ČSR dostal do novej polohy, pričom aktivitu vyvinul najmä generál Dwight D. Eisenhower a jeho politický poradca Robert D. Murphy. Na ministerstve vojny zmenili tiež postoj a nenamietali proti okamžitému odsunu 42 000 amerických vojakov.²⁹ Robert Murphy s tým súhlasil a 31. augusta v note Štátnemu departamentu argumentoval, že neexistuje žiadna, ani politická nevyhnutnosť pre prítomnosť cudzích vojsk na území Československa.³⁰ Túto skutočnosť si uvedomovali i v Štátnom departamente, ale na rozdiel od uvedených vyjadrení ministerstva vojny a Murphyho sa snažili oddialiť prípravu vojenského odchodu. Úradujúci štátny tajomník Dean Acheson v liste ministrovi vojny Henrymu L. Stimsonovi dňa 17. septembra 1945 zdôrazňoval dôležitosť ohľadov zahrnutých v odchode či ponechaní amerických vojsk. Tvrdil, že prítomnosť týchto síl manifestovala americký záujem o obnovu demokratických československých inštitúcií a pokračoval, že ďalšie dôležité faktory sú:

- „(1) *prítomnosť veľkého počtu sovietskych vojsk v ČSR, ktoré, hoci sovietska vláda mala niekoľko príležitostí vyjadriť svoj úmysel urýchliť ich odchod, stále ešte zostávajú;*
- (2) *chystané voľby v Československu, ktorých následky by mohli obmedziť schopnosť vlády stáť na vlastných nohách. Náš (t.j. americký) cieľ je odchod všetkých síl z krajiny.*“³¹

V snahe vyvarovať sa domienky, že USA sa nezaujímajú o záležitosti tejto časti Európy, žiadal Acheson ministerstvo vojny o podporu amerických síl a ich prítomnosti v Československu až dotedy, kým Štátny departament nepreskúma možnosť získania dohody so ZSSR o promptnom a obojstrannom odchode obidvoch mocností, resp. ich ozbrojených síl.³²

V tom čase podnikal Štátny departament USA kroky k presvedčeniu prezidenta Beneša, aby formálne žiadal odchod sovietskych a amerických vojsk súčasne. Oddelenie stredoeurópskych záležitostí na tomto úrade dávalo prednosť v otázke oficiálnej československej požiadavky o odchod priamej komunikácii USA a ZSSR. Ak by to Edvard Beneš odmietol, uvedené oddelenie navrhovalo, aby sa USA usilovali dostať od Sovietov súhlas pre obojstranný a úplný odchod z celého územia, lebo ČSR bola členom OSN a prítomnosť dvoch spojeneckých armád bola „*v rozpore s našou (americkou) politikou v oslobodených štátoch*“.³³ V správe Byrnesovi 14. septembra veľvyslanec USA Lawrence A. Steinhardt oznámil, že Beneš síce vyjadril nádej na obojstranný odchod všetkých ozbrojených síl, ale komunistickí členovia vlády vraj nesúhlasili s redukciou sovietskych vojsk pred voľbami. Beneš preto uprednostnil postup nežiadať sovietsky odchod z obáv, že vyvolá rozpory a napätie vo vláde. Namiesto toho navrhol, aby USA informovali sovietsku vládu o nimi plánovaných prípravách na odchod. Ak by Sovietsky zväz neinicioval podobný plán, USA mali dať čo najširšiu publicitu svojej snahe pripraviť odchod všetkých spojeneckých síl z Československa.³⁴ Štátny departament Benešov plán

²⁷FRUS, 1945, vol. IV., s. 474.

²⁸Tamže, s. 476.

²⁹Tamže, s. 485 – 486.

³⁰NAR, Rg 59, No 860F.01/8 – 3145, alebo FRUS, s. 487, alebo PETRUF, P.: c. št., s. 672.

³¹FRUS, 1945, vol. IV., s. 493 – 494.

³²Tamže.

³³DAVIS, L. E.: c. d., s. 366.

³⁴FRUS, 1945, vol. IV., s. 490 – 492.

schválil a navrhol Byrnesovi, ktorý sa v tom čase nachádzal v Londýne na stretnutí Rady ministrov zahraničných vecí, aby oznámil Stalinovi pripravený program odchodu amerických vojsk.³⁵ Byrnes však oznam pozastavil. Odôvodňoval to vzniknutými problémami na londýnskom stretnutí medzi delegáciami USA a ZSSR v súvislosti s uznaním rumunskej a bulharskej vlády. Oznámil to v note Achesonovi 1. októbra 1945.³⁶

V prvej polovici októbra 1945 presadzovalo Ministerstvo vojny USA myšlienku odchodu americkej armády z ČSR úplne jednoznačne. Jeho nový minister Robert P. Patterson v memorande Byrnesovi 15. októbra argumentoval, že udržanie týchto síl po 15. novembri by mohlo rozvrátiť prípravu odchodu vojsk v celej Európe. Ak by americké vojská zostali v Československu aj po tomto dátume, musel by to odsúhlasiť prezident Truman.³⁷ Politický poradca Robert D. Murphy podporil tento postup 17. októbra 1945 s poukázaním na nepatrný prínos, ak vôbec nejaký bol v pokračovaní americkej vojenskej okupácie ČSR. Rádus týchto síl a ich vplyv na myslenie v ČSR bol podľa neho nesmierne obmedzený. Okrem toho nenachádzal žiadnu podstatnú príčinu, ktorá by sa mohla predložiť Kongresu USA ako dôvod pokračovania prítomnosti amerických vojenských síl.³⁸

V období medzi oboma uvedenými memorandami, Pattersonovým a Murphyho, sa konala vo Washingtone spoločná porada Byrnesa, Pattersona a ministra námorníctva James F. Forrestala. Byrnes opakovane známe argumenty Štátneho departmentu na ponechanie amerických jednotiek v ČSR. Informoval aj o pripravenom posolstve Trumana Stalinovi, s ktorého odoslaním navrhol počkať. Obrátil sa na velenie armády so žiadosťou ponechať ešte jednotky svojej krajiny v Československu. Patterson názor z predchádzajúceho dňa zmenil (memorandum Byrnesovi) a s týmto návrhom v podstate súhlasil.³⁹

Konečne 2. novembra 1945 súhlasil s požiadavkou adresovanou sovietskej vláde o simultánnom odchode spojeneckých armád štátny tajomník i prezident USA. Harry Truman v posolstve Stalinovi oznámil, že pokračujúca prítomnosť spojeneckých vojsk sa ukázala ako veľká prekážka pri obnove československej ekonomiky a zdržiavala prirodzenú rekonštrukciu krajiny. Truman oznamoval svoje rozhodnutie „odsunúť americké ozbrojené sily z československého územia k 1. decembru 1945“⁴⁰. Stalin s navrhnutým riešením súhlasil.⁴¹

Dňa 8. novembra poslal správu Štátnemu departmentu Lawrence Steinhardt. Komentoval v nej svoje stretnutie s Benešom z predchádzajúceho dňa, v ktorom Beneš vyjadril uspokojenie s posolstvom Trumana. Krátko pred návštevou Steinhardta dostal správu od generála Ludvíka Svobodu, ktorého informoval šéf sovietskych síl v Prahe generál Ždanov, že dostal inštrukcie okamžite začať odchod sovietskych síl z Československa a ukončiť ho do troch týždňov.⁴²

V priebehu novembra sa plánovaný odchod vojsk z ČSR stal skutočnosťou. Veľvyslanec Steinhardt oznamoval Štátnemu departmentu 30. novembra 1945, že v tento deň odišiel i generál Harmon a posledných 290 dôstojníkov a vojakov. V ČSR ostalo len niekoľko dôstojníkov a vojakov (5+5), ktorí mali odísť v priebehu týždňa.⁴³ Aj ZSSR dodržal plán odsunu svojich vojsk a 1. decembra bolo na československom území len niekoľko stoviek ranených a na strážnu službu určených dôstojníkov a vojakov. Osobne to Steinhardtovi potvrdil prezident Beneš.⁴⁴

³⁵Tamže, s. 494.

³⁶Tamže, s. 496.

³⁷DAVIS, L. E.: c. d., s. 367.

³⁸Analýzu Murphyho memoranda podal P. PETRUF, c. št., s. 675 – 677.

³⁹FRUS, 1945, vol. IV., s. 696 – 697.

⁴⁰Tamže, s. 509.

⁴¹NAR, Rg 59, No 860F.01/10 – 945.

⁴²Tamže, No 860F.01/10 – 1545.

⁴³FRUS, 1945, Vol. IV., s. 509.

⁴⁴Tamže.

Americká politika udržiavania prítomnosti vojsk v Československu do získania súhlasu súčasného odchodu sovietskych síl bola teda úspešná. Medzi najdôležitejšie okolnosti, ktoré prispeli k rozhodnutiu USA odsunúť svoje jednotky z ČSR, patril fakt, že pokračujúca okupácia síl oboch veľmocí zatťažovala československú ekonomiku, brzdila hospodársku obnovu a bránila tak návratu krajiny k normálnemu mierovému životu. Z vojenskej stránky sa javila zbytočná po skončení potreby brániť oslobodený štát pred možnými útokmi zvyškov porazeného nepriateľa. Napokon Československo bolo i plnoprávnym členom OSN vďaka čomu bola neodôvodnená i z politickej stránky.⁴⁵

Odchodom amerických okupačných síl z ČSR sa však ešte nevyriešili všetky aspekty tejto otázky. Mali pokračovanie vo finančnom vysporiadaní sa oboch zainteresovaných štátov, ktoré sa týkalo škôd (finančných, materiálnych, ľudských strát) spôsobených okupáciou. Definitívneho urovnania všetkých finančných nárokov za spomenuté škody, ktoré vyústilo do podpísania dohody v júli 1947, predchádzalo mnoho rokovaní. Poverení zástupcovia oboch strán 20. februára 1946 najprv podpísali dohodu, ktorej účelom bolo stanovenie postupu pri zisťovaní nárokov vzniknutých v Československu proti alebo v prospech USA. Pražská vláda tak prevzala zodpovednosť za sumarizáciu a overovanie týchto nárokov a za ich uspokojivé vyriešenie.⁴⁶ Zodpovedným zástupcom USA pri riešení konkrétnych pohľadávok československých občanov bola likvidačná misia v Plzni a hlavné vojenské veliteľstvo vo Frankfurte. Bežná prax však ukázala veľké nedostatky jednak v činnosti poverených inštitúcií na oboch stranách a jednak v článkoch dohody z 20. februára. Táto dohoda totiž umožňovala rôzne interpretácie náhrady. Okrem toho nezahrňala škody, resp. nároky československých občanov, ktoré vznikli dodávkami americkej armáde, ubytovaním jej príslušníkov, poškodením bytov a vecí, neplatením nájomného, prípadne inými službami, za ktoré vydávali orgány americkej armády príslušným občanom v roku 1945 tzv. rekvizičné potvrdenky – 6 G Forms.⁴⁷ Preto v januári 1947 vypracovalo československé ministerstvo zahraničných vecí za súčinnosti ministerstva financií a Národnej banky Československa návrh na globálne riešenie celej otázky, podľa ktorého mala vláda USA vyplatiť jednorazovo zodpovedajúcu výšku nárokov.

Rokovania o tomto návrhu sa mali konať na pôde hlavného vojenského veliteľstva USA vo Frankfurte, ktoré malo plnú moc doriešiť problém. Za šéfa československej delegácie bol určený prednosta oddelenia národohospodárskeho odboru ministerstva zahraničných vecí Dr. Ing. Otto Coufal.⁴⁸ Delegácia však nebola vyslaná, pretože americká vláda poverila veľvyslanectvo v Prahe, aby viedlo ďalšie rokovania. Hoci pôvodne úmyslom československých úradov bolo sústrediť rozhovory iba na prípadné riešenie otázky rekvizičných potvrdeniek, vláda USA predložila návrh prostredníctvom svojho zastupiteľského úradu v Prahe na definitívne riešenie záväzkov medzi ČSR a americkou armádou. Podľa tohto návrhu sa americká strana zaviazala uhradiť primeranú sumu za dodávky a služby, s čím československá strana súhlasila.⁴⁹ Výsledkom týchto úspešných rozhovorov z apríla a mája 1947 sa zaoberala vláda ČSR 13. júna 1947 na svojej 90. schôdzi a v uznesení z nej poverila zástupcu ministerstva zahraničných vecí podpísať dohodu.⁵⁰

Samotný akt podpisu dohody medzi vládou ČSR a vládou USA týkajúcej sa vojnových účtov a pohľadávok súvisiacich s operáciami armády USA v Európe prebehol v Prahe 25. júla 1947. (Za Československo Rudolf Bystrický, za USA Lawrence A. Steinhardt.) V jej zmysle

⁴⁵PETRUF, P.: c. št., s. 478.

⁴⁶Archív Kancelárie prezidenta republiky /AKPR/, Praha, sign. D 2242/46.

⁴⁷Archív Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky /AMZVČR/, f. Generálny sekretariát – Kabinet 1945 – 1954, č. kr. 46, č.m. 193123.

⁴⁸AKPR, sign. D. 11228/47.

⁴⁹Tamže, č.m. 118526/IV. – 3/47.

⁵⁰AKPR, sign. D 11228/47; alebo Státní ústřední archiv /SUA/, Praha, f. Ministerstvo zahraničných vecí – výstrižkový archív 1945 – 51, č. kr. 489, č.m. 1 – 97 f 5.

odovzdali zástupcovia americkej vlády československému ministerstvu zahraničných vecí šeky na 5 018 007,07 USD a na 42,5 mil. Kčs, ako aj platobný príkaz na 5 639 200 Kčs reprezentujúci koruny odobrané nepriateľovi.⁵¹ Zmienené šeky i platobný príkaz boli odovzdané zástupcom Národnej banky Československa, čím sa táto otázka definitívne vyriešila.

S. MICHÁLEK: MILITÄRISCH-POLITISCHE ZUSAMMENHÄNGE DES AUFENTHALTES
DER AMERIKANISCHEN ARMEE IN DER TSCHECHOSLOWAKEI IM JAHRE 1945

Der Eintritt der amerikanischen Armee auf das tschechoslowakische Gebiet und ihre Kampftätigkeit im April 1945 hing mit der Füllung des Hauptzieles der 3. Armee zusammen. Es handelte sich um einen schnellen Fortgang und die Besetzung der amerikanischen Okkupationszone in West- und Süddeutschland und in Österreich. Die ersten Truppen traten auf das Territorium der Tschechoslowakei am Ende der zweiten Aprildekade 1945. Die Befreiung der Tschechoslowakei war aber kein rein militärisches Problem. Der Verfasser weist auf die diplomatischen Verhandlungen und Standpunkte Großbritanniens und der USA in der Endphase des Krieges hin, die ihre Argumentation zum Vorteil oder Nachteil einer militärischen Operation der Alliierten auf dem Gebiet der Tschechoslowakei determinierten, bzw. beeinflussten. Er hält die Aktivitäten von Cadogan, Eden, Murphy, Eisenhower u.a. fest.

In dem nächsten Teil widmet sich der Autor der Nachkriegsverhandlungen der tschechoslowakischen, amerikanischen und sowjetischen Vertreter, er präsentiert ihre Standpunkte. Er betont auch den amerikanischen Standpunkt (auch von der Tschechoslowakei unterstützt), der sich in der Frage des Abzuges des amerikanischen Heeres aus dem tschechoslowakischen Gebiet darauf stützte, dass es nötig ist, einen simultanen Abzug beider Armeen, sowohl der sowjetischen als auch der amerikanischen zu erzielen. Diese Bemühung war am Ende von Erfolg gekrönt.

Der Abzug der amerikanischen Okkupationskräfte aus der ČSR löste noch nicht alle Aspekte dieser Frage. Als Fortsetzung folgte eine finanzielle Abfindung beider interessierten Staaten, die die Schäden (finanziellen, materiellen, Verluste an Menschen), die durch die Okkupation verursacht wurden, berührte. Der definitiven Regelung aller finanziellen Ansprüche für die erwähnten Schäden, die in die Unterzeichnung des Abkommens im Juli 1947 mündete, kamen etliche Verhandlungen zuvor. Obwohl die ursprüngliche Absicht der tschechoslowakischen Organen war, die Gespräche nur auf die eventuelle Lösung der Frage der Requisitionsbestätigungen zu konzentrieren, durch ihre Vertretungsbehörde in Prag unterbreitete die amerikanische Regierung einen Vorschlag für die definitive Lösung der Verpflichtungen zwischen der Tschechoslowakei und der amerikanischen Armee. Laut diesem Vorschlag verpflichtete sich die amerikanische Seite zur Auszahlung eines angemessenen Betrages für die Leistungen und Dienste, worauf die tschechoslowakische Seite einging. Mit dem Ergebnis dieser erfolgsvollen Verhandlungen im April und Mai 1947 beschäftigte sich die tschechoslowakische Regierung während ihrer 90. Sitzung am 13. Juni 1947 und im Beschluss aus dieser Sitzung beantragte den Vertreter des Außenministeriums, das Abkommen zu unterzeichnen.

Der Akt der Unterzeichnung des Abkommens zwischen der tschechoslowakischen Regierung und der Regierung der Vereinigten Staaten über die Kriegsrechnungen und Forderungen, die mit den Operationen der amerikanischen Armee in Europa zusammenhängen, fand in Prag am 25. Juli 1947 statt. (die Tschechoslowakei vertrat Rudolf Bystrický, die USA Lawrence A.A. Steinhardt). Laut des Abkommens übergaben die Vertreter der amerikanischen Regierung dem tschechoslowakischen Außenministerium die Schecks. Sowohl die Schecks, als auch die Zahlungsaufträge wurden den Vertretern der Nationalbank überreicht, womit sich diese Frage entgeltlich löste.

⁵¹NAR, Rg 59, No 860F.515/7 – 3047.